

№ 82: ІСТОРІЇ, ЯКІ МИ РОЗПОВІДАЄМО

Наш спосіб не мовчати навзаєм

НАДІЙКА ГЕРБІШ

28 ЛИПНЯ 2021

Історії можна оповідати будь-де і в будь-який спосіб. Принаймні так здається, доки якась із них не почне вимагати відповідних декорацій.

Patrick Hendry

Ліричний відступ про декорації: я могла б розповісти їй це телефоном. Або на кухні, поки наші діти перевертали кімнату догори дригом. Могла б, зрештою, начертати каркас і в месенджері, але то був би ризиковий економваріант для вишуканого контенту. Тож стоїчно (настільки

стоїчно, наскільки могла — бо часом таки сидячно чи лежачно, а за великого нетерпіння і в позі ластівки) чекала слушної нагоди.

Коли зійшлися не лише зірки, а й графіки, температура води, політична ситуація у світі та що там іще, ми з Танею зустрілися спозаранку, біля набережної, кожна на своєму велосипеді. Проїхали повз густі зарості дикої коноплі, спустилися лісовою стежкою на відлюдний причал середньої справності. Таня розіллала каву в пластикові горнята, розклала полуниці й канапки з арахісовим маслом, яке моя мама саме передала з узбережжя кенійського озера Вікторія. Поміж лататтям плавала мама-качка із зовсім крихітними каченятами, сонце піднімалося над водою... Знаю, забагато зайвих деталей, але кожна з них важила для мене в той момент. Нарешті моя дорога майже-Марта успокоїлася і стала майже-Марією, готовою нічим не перейматись і просто слухати. І тільки тоді я взялась оповідати.

Світ змінюється, а історії однаково мають вплив. Візуалізація тези: до Єви прийшов змій (саме прийшов — див. перебіг його трансформацій у книзі Буття) і розказав історію. Світ закрутився у протилежний бік. Промотаймо на пару тисяч років: у провінції на пограниччі молодий мандрівний ребе взявся розказувати інші історії — і в людства знову з'явився шанс.

Я письменниця, тож здається, що оповідати історії — мій хліб. Хоча насправді навіть не скоринка. Історія, записана у книжці — ланка в довгій вервиці інших, часто переплетених, історій. Щоби вона оговдалася і стала не тільки ідеєю, а й, грубо кажучи, предметом інтер'єру, мають відбутися зустрічі, виткатися полотно довіри й дотриманих домовленостей, сформуватися кола людей, об'єднаних спільними історіями чи інтересами, що теж сягають корінцями історій, які сприяли їхньому розвитку.

Книговидання — це бізнес історій. Державотворення — бізнес наративів. Дипломатія і формування зв'язків (між людьми; спільнотами; країнами; альянсами; між змієм і людиною; людиною і небом; ваш варіант) — це теж, по суті, бізнес історій.

Прийшовши в міжнародне книговидання понад десять років тому, я майже по-дитячому тішилася спілкуванням і подорожами, але вважала їх скоріше бонусом до, власне, роботи. Лише згодом почала усвідомлювати, що вся культурна дипломатія, спільні видавничі вечери в різних містах світу, взаємні привітання з днями незалежності, відстежування ініціатив на підтримку книговидання в кожній окремій країні, а відтак і гарячі дискусії з приводу, усі особисті, цілком людські зв'язки всередині міжнародної спільноти — то і є сам айсберг. Те, без чого його видимої верхівки — перекладених книжок, презентацій, фестивалів, лекторських модулів — не було б.

Моя ініціація — перший, майже сакральний досвід цієї спільноти під новим капелюхом менеджерки з міжнародних прав — відбулася на книжковому ярмарку у Франкфурті. А основний вишкіл, отриманий від американської керівниці, конденсувався до історій, які вона розповідала: за сніданком, у таксі, у вестибюлі готелю, в електричці до Мессе. «Поступово найкращі міжнародні партнери стають друзями», — запевняла вона. І, щоб я ліпше розуміла цих людей, переповідала мені їхнє тло: культурне, родинне, професійне, соціальне. Ставало ясно, яка тема може виявитися небезпечною, що має шанс стати тригером, а що, навпаки, слугуватиме спільним ґрунтом. У просто-дискусіях обережність схильна виглядати холодною або штучною. У розмові через живі історії вона природна і не потребує зусиль.

Ми — свої перші слухачі та співрозмовники. Однак творчої глибини наші історії набувають тоді, коли починають звучати до іншого, об іншого, задля іншого.

На початку 2020-го ми саме готувалися до чергової книжкової події, коли нагрянув перший локдаун. І якщо спочатку ми ще пробували давати раду, обмежуючись суто роботою, то скоро потреба простого, цілком людського спілкування всередині професії постала так гостро, що довелося вигадувати «милиці» — неробочі проєкти, які увиразнювали відчуття, що особисті взаємини все ще важать, що саме з них тчеться взаємний інтерес до країн, книжок, культур та історій.

Наприклад, у перші місяці локдауну ми з португальським колегою почали дистанційно ділитися національними стравами. Квест відбувався так: ми обмінювалися переписами, а тоді намагалися куховарити з доступних у найближчій крамниці інгредієнтів, присмачуючи їжу історіями й музикою. Щоправда, квест заглух, коли я вислала Карлушу рецепт борщу. Тепер мушу зготувати той борщ сама, на котрійсь із чергових виставок. Коли буде, як раніше. Хоч, очевидно, «як раніше» вже не вийде. «Докоронакризова норма» стала всього-на-всього частиною спільної пам'яті, тлом для реферування в історіях, які ми розповідаємо одні одним.

Онлайн забезпечує нас можливостями переповідати історії, але не дає їх створювати. Філософи вже почали говорити, що добрі проєкти виростають тільки з живих зустрічей — і цю гіпотезу нам доведеться перевіряти наступними роками. А поки — історія з історії.

У славнозвісних Інклінгів був свій, теж уже славнозвісний, закуток: місце, де тісно, гучно,

забагато кухлів на столах, де оповіді не просто пишуться: де вони читаються, обговорюються, виникають, тривають, переписуються й читаються знову. Історії мали вагу самі в собі, з дискусією довкола їхньої глибини, сили ідеї, майстерності — але без маркування через обмежувальний концепт так званого успіху. Кількість лайків і поширень не важила в принципі — їх, на щастя, узагалі не існувало навіть в уявленій реальності. А от драйв, живий сміх, добра провокація, світло в очах були й дуже навіть мали сенс.

Епоха змінилася, а немарковані історії досі важать: історії, які маємо від кого слухати, кому розповідати. І, може, навіть більше за самі ті історії важать співрозмовники. Про це часто говорить моя улюблена українська поетка Маріанна Кіяновська. Маючи невеликий, але коштовний досвід бесід із нею, усвідомлюю, що моє життя зараз було б іншим, якби наші розмови не відбулися. Історії впливають.

Нещодавно в подкасті, який веду, мала привілей розмовляти з одним із найвизначніших українців сучасності, митрополитом Борисом Гудзяком. Серед його порад була така: «Мати когось, із ким можна поділитися своїм духовним паломництвом». Вона зачепила мене, бо вірю, що ословлений і розділений із кимось досвід зростає на вазі. Філософське питання Джорджа Берклі, чи видає звук дерево, яке падає в лісі, якщо поруч немає слухача, не цілковито накладається на людський вимір: наша історія має сенс завжди, навіть у найповнішій ізоляції. Ми — свої перші слухачі, спостерігачі та співрозмовники. Однак творчої глибини наші історії набувають тоді, коли починають звучати до іншого, об іншого, задля іншого.

Мені страшенно не подобається слово «самореалізація», натомість резонує слово «покликання». У першому є дія, подія і навіть суб'єкт. У другому є взаємини й історія: хтось кличе, хтось відгукується, а все, що відбувається, відбувається в стосунковому ключі.

Утім, повернуся до оповіді, задля якої витягнула подругу спозаранку на той рипучий причал. Починаючи писати книжку про Омеляна Ковча — священника, який рятував від смерті й переслідувань як українців, так і поляків та євреїв, і поплатився за це життям у нацистському таборі Майданек, — я не уявляла, куди ця історія мене приведе. Та й досі уявляю хіба приблизно. Але ось одна зі стежок: написавши кілька розділів, вислала їх своєму чоловікові — і наступного дня він відвіз мене в Перемишляни, де служив отець Омелян. Це був спонтанний подарунок, і я не мала планів, куди йти, із ким говорити, що шукати. Просто гуляла містом. На автобусній зупинці навпроти церкви запитала пана, що стояв там, де можу довідатися більше про служіння отця Омеляна. З'ясувалося, що той пан уже багато років досліджує його історію та зібрав рідкісні архіви.

Ті архівні документи здебільшого були дуже старими, і лише одна тека містила сучасний

репортаж із відкриття пам'ятника Омелянові Ковчу в Перемишлянах. Власне, вона мене цікавила найменше. Але я однаково її проглянула, про всяк випадок. І з'ясувала, що на урочистості до України приїздив польський композитор, якого називали останнім клезмером Галіції, Леопольд Козловський — той самий пан, який був консультантом з геттової музики для фільму «Список Шиндлера» й зіграв там роль інвестора. Йому вдалося вижити в Голокості, але це вряд чи сталося б, якби не українець Омелян Ковч. Пан Леопольд розповідав, що священник був близьким приятелем його батька.

Про самого Леопольда Козловського також зняли документальний фільм — «Останній клезмер». У стрічці він повертається до України разом із другом, чию родину теж жорстоко замордували в Голокості. Сам пан Леопольд уже помер, і я страшенно шкодувала, що не встигла з ним познайомитись і попросити, щоб він поділився своєю історією та розповів про отця Омеляна. Але коли на подкаст до мене завітав ізраїльський теолог, з'ясувалося, що другим персонажем у фільмі «Останній клезмер» був якраз його батько.

Пов'язаність усіх наших історій, загальне тло болю і відчаю, спільне намагання вижити, не розгубивши ні пам'яті, ні здорового глузду, ні сподівання на краще, споріднюють нас, як ніщо інше. Кажуть, допандемійного світу вже не існує. Змінилося все, навіть те, чого ми поки що не помічаємо. Та не змінилася живильна підкладка людських взаємин — і вряд чи зміниться, скільки б разів світ не старів і не скидав шкіру.

Історії звучали в печерах довкола багаття, у наметах полонених, у царських хоромах (привіт, Шагарадо), у таборах смерті, у пологових будинках, у бліндажах, на цвинтарях, у студентських їдальнях, у походах, у копальнях Морії (привіт, Інклінґи), у церквах, кав'ярнях, у кімнатах блудниць (привіт, Рахаве). Інколи історії руйнували світ. Однак завжди мали силу його врятувати.

Текст створено за підтримки проєкту Оксфордського університету «Нові горизонти науки й релігії у Східній Європі», профінансованого фондом Джона Темплтона (The John Templeton Foundation). Думки, висловлені в тексті, належать авторові й не обов'язково збігаються з поглядами фонду.

The creation of this text was supported by the University of Oxford project 'New Horizons for Science and Religion in Central and Eastern Europe' funded by the John Templeton Foundation. The opinions expressed in the publication are those of the author(s) and do not necessarily reflect the view of the John Templeton Foundation.

НАДІЙКА ГЕРБІШ

28 ЛИПНЯ 2021

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in
/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php on line **284**